

Виктор Кине
ОНИ О ЧИЈЕМ СЕ МУЧЕНИШТВУ НЕ ЗНА
Југословени и рат

Е Д И Ц И Ј А
СРБИЈА 1914–1918

Уредник
Зоран Колунџија

Наслов ориџинала
Victor Kühne
Ceux dont on ignore le martyre : (les Yougoslaves et la guerre)
Genève : Librairie Kundig, 1917

Превела са француској
Милина Јанковић

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2022.

Издавање *Едиције Србија 1914–1918* подржали су

Министарство културе и информисања Републике Србије

Град Нови Сад – Градска управа за културу

[Ставови аутора изнети у књизи, не изражавају ставове органа који је доделио средства за суфинансирање]

ВИКТОР КИНЕ

ОНИ О ЧИЈЕМ СЕ
МУЧЕНИШТВУ НЕ ЗНА

Југословени и рат

Предговор

Др Станислав Сретеновић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

РТС

РАДИО-ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ
Београд

Између филантропије, хуманитарне акције и пропаганде: Кинеово конструисање идентитета „Они(х) о чијем се мучеништву не зна“¹

Када је у јануару месецу 1917. године у Женеви, у издању протестантске породичне издавачке куће Кундиг, изашла из штампе књига *Они о чијем се мучеништву² не зна*, са поднасловом у загради „Југословени и рат“, швајцарског франкофоног лекара немачког презимена Виктора Кинеа (1887³–1919)⁴, Швајцарци су у односу на два супротстављена блока у рату – савез Антанте и Централне силе – и даље били подељени по унутрашњим језичким границама. Још од избијања рата 1914, без обзира на прокламовану неутралност њихове земље, становништво које је говорило француски и италијански језик било је наклоњено Антанти, док су њихови суграђани, који су говорили немачки и

¹ Овај рад произилази из пројекта „The Multiethnic State and National Identities: the Serbian Experience in the 20th Century-SERBIE20“ који подржава Фонд за науку Републике Србије у оквиру програма Идеје.

² Реч *martyre* (фр.) може да се преведе као „страдање“ или „мучеништво“. С обзиром на своју хришћанску конотацију и контекст настанка књиге користимо превод „мучеништво“.

³ У Народној енциклопедији српско-хрватско-словеначкој (НЕКСХС), Миодраг Ибровац наводи да је Кин рођен 1885. године (М. И., „Кине Виктор“, Станоје Станојевић (ур.), НЕКСХС, II, Загреб, 1928, с. 295).

⁴ У фуснотама овог рада се користи српска транскрипција француског читања презимена Kühne (Кин) пошто је аутор дело писао на француском језику. Транскрипција са немачког језика: Кин или Куне.

били бројнији, подржавали Централне силе. Због ове поделе у друштву, многе нове швајцарске књиге посвећене текућем рату имале су за циљ да допринесу превазилажењу унутрашњих тензија између романских франкофила и алеманских германфила покушавајући да два табора обједине око једне заједничке идеје или делатности.

Али, да ли је такав циљ имала и књига Виктора Кинеа? Зашто је Кине у наслову своје књиге изоставио да јасно назначи предмет свог интересовања задовољавајући се личном заменицом „они“ и именицом „мучеништво“ која привлачи, копка и забрињава потенцијалног читаоца? Ко су то „они“ и како, зашто и где се о њиховом мучеништву не зна? Који су Кинеови извори за писање ове књиге? Зашто један лекар пише књигу која упућује на међународне односе током рата? Какво је Кинеово ратно искуство, а какво знање о сукобљеним народима? Помињање „Југословена“ у поднаслову не решава недоумице јер је појам, по сведочанству аутора, био потпуно непознат романским Швајцарцима који су до тог јануара 1917, међу малим европским народима, знали само за судбину „храбре и мученичке“ Србије и Белгије како се у то време говорило.

Да би одговорили на постављена питања, у овом раду ћемо се бавити Кинеовим искуством рата током боравка у Србији за време Другог балканског рата и Првог светског рата из кога је произашла његова делатност у прилог Србима по повратку у Швајцарску а то је претходило стварању специфичне слике о „Југословенима“ коју је исказао у књизи која се налази пред читаоцем.

Ратно искуство Виктора Кинеа у Србији

Рођен у Женеви, од оца Емануела Кинеа, новинара и главног уредника од оснивања листа *La Patrie suisse* (1893) и мајке Берте рођене Шуц, Виктор Кине⁵ је основну школу и гимна-

⁵ Видети кратке биографије Виктора Кина: Живко Марковић, „др Виктор Кине“, Виктор Кине, *Бујари. Аутијорјиреј једној народа*, Прометеј-Радио-те-

зију завршио у родном граду. Ту се спријатељио са вршњаком, кнезом Ђорђејем Карађорђевићем⁶ (1887–1972) током боравка његовог оца Петра са породицом у том швајцарском граду (1894–1898). Убрзо после дипломирања на Медицинском факултету у Женеви, одобрења да врши приватну праксу лекара-хирурга у кантону Во (Vaud)⁷ и стицања краткотрајног искуства приватног лекара код руског генерала кнеза Алексеја Николајевича Орлова (1867–1916) у Паризу, Виктор Кине је 7. јула 1913, са својих 26 година, пошао у Србију која је победнички привођила крају Други балкански рат. Кине се одазвао, заједно са двојицом својих младих колега из кантона Арау и Санкт Гален⁸, хитном позиву српске владе за слање страних лекара у Србију због недостатка стручног медицинског особља и појаве колере у победоносној, али уморној српској војсци која се борила у два балканска рата. О званичном позиву српске владе швајцарски лекари су били информисани и ангажовани посредством швајцарског Црваног крста, коме се претходно обратио федерални генерални конзул у Београду Кристијан Вегели (Voegeli)⁹. Услови су били повољни за младе лекаре и за студенте завршних година медицинских факултета јер је поред стицања искуства, Србија нудила плаћање путних трошкова и месечну надокнаду од 400 франака која је сматрана задовољавајућом зарадом.¹⁰

левизија Србије, Нови Сад–Београд, 2021, ц. 413–423; Александар Недок, „Биографија др Виктора Кинеа“, *Ibid.*, стр. 425–426.

⁶ Ђорђе Карађорђевић, *Истѝина о моме живојѝу*, Београд, Просвета, 1696.

⁷ У септембру 1912, швајцарско веће кантона је признало Виктору Кину диплому лекара-хирурга и одобрило му да врши приватну праксу у кантону Во. («*Vaud – Conseil d’Etat*», *La Tribune de Genève*, 28. septembre 1912, p. 3)

⁸ Њихова презимена су била Фугелисталер (Fügelistaller) и Ледергербер (Ledergerber).

⁹ «Petites informations du jour-Pour la Croix-Rouge serbe», *La Tribune de Genève*, 8 juillet 1913, p. 7; «On demande des médecins», *La Suisse Libérale*, Neuchâtel, 9 juillet 1913, p. 2; «On demande des médecins», *La Sentinelle*, Chaux-de-Fonds, 9 juillet 1913, p. 2.

¹⁰ «On demande des médecins», *Le Jura*, Porrentruy, 11 juillet 1913, p. 2.

Одмах по доласку у Србију, Кине се посветио лечењу рањеника и болесних од колере у Смедереву, Београду и Нишу. У лечењу је примењивао методе једног немачког лекара из Вирцбурга које су, по његовом каснијем сведочанству, знатно допринеле да се смањи смртност оболелих. Чим би се потреба за његовом лекарском помоћи јавила, на његов захтев, српско министарство унутрашњих дела му је одобравало премештај из места у место. Поред стручног рада, за време боравка у Србији, почео је да се бави и писањем репортажа за швајцарске новине. Ослањајући се на свој таленат и потребу за писањем, као и на очеве контакте у женевским новинарским круговима, послао је из Ниша, крајем септембра 1913, као специјални извештач дневног листа *La Tribune de Genève* (*Трибин де Женев*), потресно сведочанство о сузбијању колере у граду на Нишави насловљено „Међу оболелима од колере, визија страхоте“.¹¹

У октобру 1913, пошто је епидемија колере у Србији завршена, Кине се вратио из Ниша у Женеву¹². Његова професионална активност у Србији је била високо цењена, па га је српска влада, према сазнању листа *Tribune de Genève* именовала за окружног лекара у Битољу (Монастир), што је Кине прихватио, и због чега се спремао да често путује у Србију. Ипак, у Швајцарској је остао скоро годину дана. За то време се оженио будућом пијанисткињом Бертом Расин, објавио један стручни резиме о студији посвећеној емотивности¹³ и новински текст о психолошким аспектима испита на музичком конзерваторијуму у Женеви¹⁴.

¹¹ Dr Victor Kühne, «Chez les cholériques. Vision d'épouvante», *La Tribune de Genève*, 3 octobre 1913, p. 3.

¹² «Petites informations du jour-Retour de Serbie», *La Tribune de Genève*, 21 octobre 1913, p. 7.

¹³ Dr Victor Kühne, Résumé des recherches psycho-galvanométriques sur l'émotivité de M. Eduard Abramowski, *Bulletin de l'Inst. Gén. Psychol.*, XIII, 1913, p. 159–191.

¹⁴ Dr Victor Kühne, «Quelques remarques psychologiques sur l'examen», *La Tribune de Genève*, 11 juin 1914, p. 5.

Када је избио Први светски рат, Кине се још увек налазио у Швајцарској која је управо била објавила своју неутралност¹⁵. У септембру 1914, за рачун Српског Црвеног крста, формирао је швајцарску медицинску мисију која је бројала девет чланова међу којима је била и његова супруга. Мисија је путовала бродом из Италије до Солуна, а затим копненим путем до Ниша и Ваљева. Укупно, пут је трајао десет дана, а на мору, мисију је ради контроле пресрела француска морнарица¹⁶. У Нишу, који му је био познат из 1913. године, Кине је посетио свог „старог другара“ принца Ђорђа Карађорђевића који се опорављао од ране задобијене у бици на Мачковом камену, на фронту према Аустро-Угарској. У Ваљеву је разговарао са својим сународником криминологом Арчибалдом Рајсом и лечио је српске рањенике и аустроугарске заробљенике у „б. војној болници“ о чему је сведочио у приватном писму једном сараднику *Трибине де Женев* које је лист објавио¹⁷. Из каснијих његових сведочанстава сазнајемо да је током боравка у Србији био у Младеновцу, Ваљеву, Чачку, Зајечару, Пироту и Нишу, где је интервјуисао непријатељске заробљенике желећи да сазна какав је био третман Срба према њима и преузимајући тиме на себе улогу заштитника тада важећег међународног хуманитарног и ратног права дефинисаног конвенцијама у Женеви 1864. и 1906. године, и у Хагу 1899. и 1907. године („Женевско и Хашко право“)¹⁸. Док је српска војска у децембру 1914. водила битке да избаци Аустро-Угаре из Србије, Кине је поново боравио у Нишу одакле је обавештавао да је његова мисија изгубила једну младу докторку која је умрла од тифуса, а потом сахрањена на нишком гробљу¹⁹. Убрзо се вратио у Швајцарску и наста-

¹⁵ Tomas Majšen, *Istorija Švajcarske*, Beograd, Albatros plus, 2014, 313 s.

¹⁶ «En Serbie», *La Tribune de Genève*, 3 novembre 1914, p. 2.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ François Bugnion, «Droit de Genève et droit de La Haye», *Revue internationale de la Croix-Rouge*, vol. 83, no. 844, Décembre 2001, p. 901–922.

¹⁹ «Confédération-Mission suisse en Serbie», *La Tribune de Genève*, 23 décembre 1914, p. 4. ; Catherina Sturzenegger, *La Serbie en guerre, 1914–1916*, Neuchâtel,

вио да у новинама објављује сведочанства из Србије. У *Трибин де Женев* је објавио делове писма у коме се говорило о ослобођењу Београда децембра 1914. године из пера једног српског генералштабног официра који је писао својој жени у Швајцарској и које је лист окарактерисао као интересантно²⁰. На крају објављеног писма, Кине је тврдио да су Срби у бици за Београд заробили четрдесет хиљада аустроугарских заробљеника али и да су имали велике губитке чији број због тајности није желео да обзнани²¹. Ипак, повратком у Швајцарску, Кине је своја преживљена ратна искуства у Србији искористио за конкретну моралну и материјалну помоћ Србима који су, од јануара до октобра месеца 1915. године, живели у стању привременог примирја и ишчекивању новог непријатељског напада.

Ангажовани лекар у Швајцарској: активност и сведочанства

По повратку у Швајцарску, Кине се посветио сакупљању помоћи и организовању конференција и предавања у прилог Србима. У штампи је стекао репутацију „доброг познаваоца Србије“ из које се управо био вратио и у коју је намеравао поново да оде²². Под покровитељством Швајцарског Црвеног крста у Женеви, заказао је за фебруар 1915. године предавање насловљено „Србија у садашњем рату“, а зарада од продатих улазница је била намењена као помоћ за Српски Црвени крст. Швајцарска штампа је понављала да Кине познаје Србију „веома добро“ јер је боравио у њој „током последњих ратова“ и препоручивала је конференцију како због свог „племенитог циља“, тако и због актуелности теме. Приказивање више од

Delachaux et Niestlé, 1916, 192 p.

²⁰ «Lettre d'un officier serbe. La bataille de Belgrade», *La Tribune de Genève*, 12 janvier 1915, p. 3.

²¹ Ibid., V.Kühne, “N.B.”

²² «Philantropie-Pour la Croix-Rouge serbe», *La Tribune de Genève*, 29 janvier 1915, p. 5.

сто оригиналних негатива (clichés) о Србији и њеној војсци које је донео са собом²³, посебно је истицано као важно. Кинев наступ је био посећен, а на крају је представник Швајцарског Црвеног Крста позвао присутне да дају материјалну и финансијску помоћ за Србију²⁴. Неколико дана касније, Кине је одржао предавање под истим насловом у протестантском парохијском дому у Шен-Буржерију (Женева)²⁵, као и у Кући народа (Лозана) – месту окупљања и културе радничких и најширих слојева становништва – за рачун Српског Црвеног крста, где је сесија била насловљена „Србија у садашњем европском рату“²⁶. После овог предавања које је штампа оценила да је од „великог интереса“, председница Женевског Црвеног крста Алис Фавр²⁷ позвала је слушаоце да дају новчане и материјалне прилоге за Српски Црвени крст и најавила Кинев полазак у Србију за почетак марта²⁸.

Из каснијих сведочанстава сазнајемо да је вероватни разлог за одлагање пута било погоршано здравље брачног пара Кине. Ипак, пакети помоћи које је сакупио, заједно са пакетима које је сакупила Алис Фавре, послати су за Ниш у два вагона залагањем српског генералног конзула у Женеви Николе Петровића (1909–1945), док је сакупљеним новцем плаћено слање робе за српске рањенике²⁹. После слања ове пошиљке за Србију, Кине је смањио своју хуманитарну активност у прилог Србима. Отворио је у Женеви ординацију за лечење нервних и интернистичких болести и почео са приватном праксом

²³ «Philantropie-Pour la Croix-Rouge serbe», *La Tribune de Genève*, 11 février 1915, p. 3.

²⁴ «Chronique locale-Pour les Serbes», *La Tribune de Genève*, 18 février 1915, p. 3.

²⁵ «Convocations», *La Tribune de Genève*, 21 février 1915, p. 5.

²⁶ «Pour la Croix-Rouge serbe», *Gasette de Lausanne*, 21 février 1915, p. 3.

²⁷ Dr M., «Mademoiselle Alice Favre», *Das Rote Kreuz-La Croix-Rouge*, 3, 1 Marz- 1 mars 1929, p. 57-60.

²⁸ «Philantropie-Croix-Rouge genevoise et la Serbie», *La Tribune de Genève*, 23 février 1915, p. 3.

²⁹ «Philantropie-Secours aux Serbes», *La Tribune de Genève*, 11 avril 1915, p. 5.

која је редовно рекламирана у дневним новинама³⁰. Кинеово окретање ка приватној медицинској пракси и стављање хуманитарне активности за Србију у други план, указује на могуће постојање подозрења између швајцарске приватне активности лекара и српских и швајцарских званичних власти. Напетости су решене тако што је скупљање донација за Србију од пролећа 1915. године прешло у искључиву надлежност конзулата Србије у Женеви.

Међутим, у међувремену, Кинеови текстови објављени најчешће у *Трибун де Женев* и конференције које је одржао у Женеви, постали су, заједно са делатношћу Арчибалда Рајса, референца за романске противнике швајцарске неутралности и поборнике швајцарског ангажовања у рату на страни Антанте у име одбране „међународног права“. Тако је у тексту „Нашој браћи преко Сарин“³¹, упереном против „цензуре“ у швајцарским медијима и претпостављене подршке Централним силама од стране већине његових алеманских сународника, женевски писац и присталица Антанте Жорж Виолије³² навео да је „дрхтао од осећаја дубоког презрења (indignation)“ према свирепостима која су се десила у Србији а о којима су сведочили „професор Рајс“ и „доктор Виктор Кине“³³.

Кинеове новинске текстове и сведочанства цитирали су и Срби окупљени око Српског новинског бироа (Пресбиороа) који је крајем августа 1915. године у Женеви основала влада Србије са циљем да праћењем стране штампе буде информи-

³⁰ Видети огласе у *Трибун де Женев* посебно у месецу мају и јуну 1915.

³¹ «Georges Viollier, A nos frères d'outre-Sarine», *La Tribune de Genève*, 23 јун 1915, р. 4. Сарин је река која дели кантон Фрибур на франкофони и германофони део, а израз „преко Сарин“ се колоквијално употребљава када се франкофони Швајцарци обраћају својим германофоним сународницима.

³² Georges Viollier, *Guerre et Culture. Vers à Guillaume II par un neutre*, Genève, Atar, 1917, 221 р.

³³ Поред сведочанства Рајса и Кина о Србији, Виолије је помињао и сведочанство швајцарског фотографа Албера Фуглистера о немачком разарању белгијског града Лувена 1914. Видети: Albert Fuglister, *Louvain, ville martyre*, Paris, Londres, Ed. Delandre, 1916, 211 р.

сана о догађајима везаним за Јужне Словене у Аустро-Угарској и за српско-бугарске односе око Јужне Србије (Македоније). Пресбирио је окуписао политичаре и универзитетске професоре из Србије који су знали језике јер су били школовани у иностранству и српске, хрватске и словеначке избеглице из Двојне монархије који су боравили у Швајцарској и били везани за Југословенски одбор у Лондону. Група око владе и група око одбора биле су у сталној борби за превласт у бироу. Српска влада је на чело Пресбириоа поставила Божидара Марковића³⁴, правника, професора Београдског универзитета и члана Самосталне радикалне странке који је 1909. године у Фридрих-Гинговом процесу у Бечу доказао да су коришћена документа за време суђења против чланова Хрватско-српске коалиције била фалсификати. Независно од конституисања Пресбириоа али у вези са њим, Кине је у *Трибин де Женев* објавио један текст у прилог припадности Македоније Србији која је произилазила из међународних уговора потписаних на крају балканских ратова. На Кинеове ставове је реаговао Јован Строгов (Jean Strogof), бивши државни секретар у бугарском Министарству иностраних послова који је изазвао полемику под насловом „Чија је Македонија, српска или бугарска?“ у рубрици „Политичка и друштвена питања“ женевског листа³⁵. Кинеови про-српски аргументи заснивали су се, између осталог, и на његовом искуству из 1914, када је код Смедерева видео са каквим се полетом боре српске јединице регрутоване у новоприпојеним јужним регионима Србије³⁶. Укључујући се у полемику са Бугарима, део тог Кинеовог одговора цитирао је Милан Ј. Андоновић (1849–1926), професор геодезије на универзитету у Београду у тексту „Српска Македонија и Бугари“ објавље-

³⁴ Мира Радојевић, *Научник и њолићка. Политичка биографија Божидара В. Марковића (1874–1946)*, Београд, УБФФ, 2007, стр. 435.

³⁵ Jean Strogof, dr Victor Kühne, «La Macédoine est-elle serbe ou bulgare?», *La Tribune de Genève*, 16 septembre 1915, p. 3.

³⁶ Ibid.

ном у фрибурушком листу *La Liberté (Слобода)*³⁷. Он је оценио да су „одважне опаске Кинеа“ довољно објашњавале стање јавног мњења у Македонији у прилог српским властима после 1912/1913. године. Андоновић је као члан Српског новинског бироа у Женеви био аутор неколико политичко-пропагандних дела на француском и немачком језику, а о српском идентитету Македоније је писао још за време Другог балканског рата док је боравио у Србији³⁸.

После напада Централних сила на Србију у октобру 1915, Кине је у *Трибин де Женев* објавио текст сведочанстава о одбрани Београда која су му пристигла у форми писама из Београда и Ниша где је раније боравио³⁹. Поново је организовао хуманитарне догађаје у прилог Српског Црвеног крста. У сали „Реформације“ у Женеви, која је могла да прими до 2.000 људи, организовао је концерт на коме је учествовала француска оперска певачица Алин Валандри. Кине је показивао велику способност да организује међународне лекарско-уметничко-филантропске друштвене мреже у корист Срба. Поред тога, радо се укључивао у удружења за помоћ Србима која нису организована његовом иницијативом.

Када је у децембру 1915. у Женеви основан централни швајцарски Комитет за помоћ Србима на чијем челу се налазио Еуген-Алберик Навил, женевски пословни човек из протестантске банкарске и филантропске породице, чији је ујак Ернест

³⁷ Milan J. Andonovic, «La Macédoine serbe et les Bulgares», *La Liberté*, 30 septembre 1915, p. 2.

³⁸ Милан Ј. Андоновић, *Македонски су Словени Срби: у одбрану ојраваних српских њрава и ињиереса на Балкану*, Београд, Наумовић и Стефановић, 1913, 117 с.; Milan J. Andonovic, *Souvorov et Avala : l'épopée serbe en 1914*, Fribourg, Delaspre, 1915, 36 p. ; Milan J. Andonovic, *Das Konigreich Serbien gegenuber dem Bulgarischen Unfug : Die Serbische Antwort auf die bulgarische Darstellung des dritten Balkankrieges : Offener Brief*, Freiburg, Schweiz, 1916, 19 p. (брошура)

³⁹ Dr Victor Kühne, «La défense de Belgrade», *La Tribune de Genève*, 10 novembre 1915, p. 3–4.

био „стари познаник“ краља Петра I Карађорђевића⁴⁰, Виктор Кине је био један од двојице секретара хуманитарног удружења⁴¹. Комитет је бројао тридесетак људи, потпредседник је био генерални конзул Никола Петровић, а међу члановима су се налазили швајцарски пословни људи, професори универзитета, један пуковник и по један католички свештеник и протестантски пастор⁴². Комитет је преко романске и алеманске штампе позивао Швајцарце да дају прилоге за Србе у невољи⁴³ позивајући се на њихов хероизам, искушења, уништenu земљу, несрећно сиромашно становништво, патње „стараца, жена и деце у збегу“ који су упоређивани са „прогоњеним стадом“, лако разумљивом алегоријом међу швајцарским становништвом које је било већински сеоско или везано за село⁴⁴. Поред сакупљања материјалне и финансијске помоћи за Србе, Комитет је планирао да оснива „српске комитете“ у другим градовима Швајцарске са аргументима да „ми Швајцарци патимо заједно са свим народима који пате“ и да би требало да „имамо посебну симпатију за мале народе који се боре за своју независност, као што су се некада и наши преци борили“⁴⁵.

У том периоду, Кине је преко швајцарских новина супростављао своје искуство из Србије претећем писању аустроугарске штампе против Срба. Када је бечки лист Политичка преписка (*Correspondance politique*) најавио владине репресивне мере према Србима као одговор на евентуалне неправде учињене аустроугарским заробљеницима у Србији, Виктор

⁴⁰ Р. А. Рајс, *Шта сам видео и проживео у великим данима*, Београд, Итака, 2014, с. 270.

⁴¹ Patrick Bondallaz, «De la charité populaire à la diplomatie humanitaire : l'exemple des secours suisses en faveur de la Serbie», *Revue suisse d'histoire*, 3, 2013, p. 405–415.

⁴² «Pour les Serbes», *Le Gaulois*, 12 décembre 1915, p. 3.

⁴³ „Convocations-Pour les Serbes“, *La Tribune de Genève*, 3 décembre 1915, p. 3.

⁴⁴ Peter von Matt, *Švajcarsko književno pamćenje. O književnosti i politici Švajcarske*, Loznica, Karpos, 2018, 276 s.

⁴⁵ «Pour les Serbes», *La Suisse libérale*, Neuchâtel, 6 décembre 1915, p. 3 ; «Pour les Serbes», *Le Nouvelliste, St-Maurice*, 7 décembre 1915, p. 3. ; «Pour les Serbes», *L'Impartial*, Chaux-de-Fonds, p. 7.

Кине је на основу свог српског искуства сведочио о хуманом односу Срба према заробљеницима, не наглашавајући да је њихово јужнословенско порекло или православна вера (Срби и Румуни) олакшавало њихов положај⁴⁶. У фебруару 1916, Кине је о стању српских избеглица после повлачења кроз Црну Гору и Албанију интервјуисао за *Трибин де Женев* холандског хирурга Аријуса ван Тинховена⁴⁷, доброг познаваоца Срба из претходних ратова ког је називао пријатељем, и који се управо био враћао преко Швајцарске из Албаније и са Крфа где је био послат од стране холандског Комитета за помоћ Србима⁴⁸. Као члан Комитета за помоћ Србима, дочекивао је на железничкој станици у Женеви, заједно са Еженом Навилом и Николом Петровићем, око 150 српских сирочића узраста од 3 до 15 година, који су требали бити распоређени по милосрдним породицама у Лозани⁴⁹.

Долазак српских избеглица различитих генерација, политичких уверења и друштвеног статуса у Швајцарску почетком 1916. године имао је за последицу оснивање српских дневних или недељних листова већински намењених утицају на Србе који нису били наклоњени политици владе Николе Пашића. Према процени српског генералног конзула у Женеви Николе Петровића, до краја марта 1916, у Швајцарску је од почетка године дошло око две хиљаде избеглица који су већином избегавали војну обавезу и били склони да се, под утицајем

⁴⁶ Dr Victor Kühne, «Le sort des prisonniers en Serbie», *La Tribune de Genève*, 30 novembre 1915, p. 4 ; Dr Victor Kühne, «Le sort des prisonniers en Serbie», *La Tribune de Genève*, 1 décembre 1915, p. 2.

⁴⁷ Arius van Tienhoven, *Avec les Serbes en Serbie et en Albanie, 1914–1916. Journal de guerre d'un chirurgien*, Paris, H. Richard, 1917 (?), 163 p.

⁴⁸ Dr Victor Kühne, «Notes de Guerre – Impressions d'Albanie», I, *La Tribune de Genève*, 19 février 1916, p. 3. ; Ibid., II, 21 février 1916 ; Ibid., III, 26 février 1916 ; Dr Victor Kühne, «Notes de Guerre – De Durazzo à Corfou», *La Tribune de Genève*, 27 février 1916, p. 3.

⁴⁹ «Passage d'orphelins serbes», *La Tribune de Genève*, 25 mars 1916, p. 5.

„шпијунаже наших противника“, врате у окупирану Србију⁵⁰. И савезничка француска дипломатија је имала информацију да се „велики број“ српских избеглица до почетка маја 1916. јавио аустроугарском конзулату у Берну у намери да се врати у Србију⁵¹. У том контексту, према процени Француза, од два српска листа објављивана на француском језику у Женеви, *La Serbie* (Србија) и *La Libre Serbie* (Слободна Србија), први је „уређиван са највише пажње“ од стране Лазара Марковића, политичара радикалне странке и ванредног професора Правног факултета у Београду (1914–1920) и требало је да добија помоћ српске владе⁵². Српски владини кругови у Женеви су вероватно били извор Виктору Кинеу за писање чланка насловљеног „Пожртвовање Србије“ који је објављен *Трибун де Женев* у контексту ширења гласина да Централне силе желе да „уморе глађу ратне заробљенике и грађанство на запоседнутим територијама“ и тиме приморају Србију да прихвати сепаратни мир⁵³. Позивајући се на српске жртве и улог Србије у додашњем рату, Кинеов текст је био уперен против склапања било каквог сепаратног мира и убрзо је преведен на српски и објављен у *Слободној Србији*⁵⁴. Ипак, на основу расположиве грађе, тешко је рећи у којој мери је Кинеово писање било условљено владином политиком појединих српских кругова у Швајцарској и њиховом евентуалном повезаношћу са незадовољницима око Драгутина Димитријевића Аписа на Солунском фронту. У сваком случају, од лета 1916, Кинеови текстови

⁵⁰ Никола Петровић Николи Пашићу, Женева, 24. март 1916, А. Марковић, Љ. Шкодрић (прир.), *Први светски рат у документима Архива Србије*, Том 4 (јануар–јул 1916), Београд, АС, 2020, с. 305.

⁵¹ Archives du ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, Serie : Guerre 1914–1918, Dossier : Balkans Serbie 379, Boppe à Briand, Corfou, le 12 juin 1916.

⁵² Archives du ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, Serie : Guerre 1914–1918, Dossier : Balkans Serbie 379, Note du Service de l'information diplomatique, Paris, le 26 mai 1916.

⁵³ Dr Victor Kühne, «Les sacrifices de la Serbie», *Journal de Genève*, 5 mai 1916, p. 2.

⁵⁴ Dr Victor Kühne, „Пожртвовање Србије“, *Слободна Србија-Libre Serbie*, 4, 13 mai 1916, p. 1-2.

се удаљавају од преношења његовог српског искуства из 1913. и 1914. године и све више инсистирају на правним тумачењима тадашњег међународног права за које као лекар није био стручан, али за које је вероватно добијао информације од правника окупљених око српских владиних кругова у Женеви. У том духу писао је чланке: „Терор у Србији“⁵⁵, о страдањима Срба из Босне и Херцеговине непосредно после Сарајевског атентата и за време Бањалучког процеса; „Репресалије у Србији“⁵⁶, о окупационој политици аустроугарске у Србији и писању *Београдских новина*, органа окупационих власти; „Нечувена повреда међународног права (droit des gens)“⁵⁷, о регрутовању Срба на окупираним територијама од стране Бугара. Ипак, Кине је и даље сматрао да је сведочанство најбољи начин уверавања јавности у исправност његових ставова, па је поводом српске победе на Кајмакчалану у септембру 1916, пренео сведочанство једног српског потпоручника о жељи српских војника да се боре, које је добио у писаној форми од свог српског пријатеља без навођења тачно ког⁵⁸.

У ствари, Кине је новинским текстовима са српским темама објављеним крајем 1916. године доприносио дискусији унутар швајцарског јавног мњења по питању подршке мировним иницијативама Централних сила у којима су неутралне земље, Сједињене Америчке Државе и Швајцарска, требале да играју значајну посредничку улогу. Док су новине алеманске Швајцарске биле склоне да подрже те иницијативе, новине романске Швајцарске су биле против њих и залагале су се за рат до победе Антанте и „уништавање пруског милитаризма

⁵⁵ Dr Victor Kühne, «La terreur en Serbie», *La Tribune de Genève*, 22 juillet 1916, p. 2.

⁵⁶ Dr Victor Kühne, «Représailles en Serbie», *La Tribune de Genève*, 4 octobre 1916, p. 5.

⁵⁷ Dr Victor Kühne, «Une violation inouïe du droit des gens», *La Tribune de Genève*, 8 octobre 1916, p. 4.

⁵⁸ Dr Victor Kühne, «Lettres de soldats serbes», *La Tribune de Genève*, 28 novembre 1916, p. 59 « La paix allemande et la paix des Alliés », *La Tribune de Genève*, 28 novembre 1916, p. 4.

по сваку цену⁵⁹. Аутори тих текстова су се представљали као заштитници „интереса човечанства и цивилизације“ нарушених „гнусним“ акцијама Немачког царства као што су торпедовање трговачких и болничких бродова (*Бриџаник*), масовне регрутације на освојеним територијама (Пољака из Руског царства за борбу против својих сународника) и систематске депортације (Француза и Белгијанаца у Немачку)⁶⁰. Са друге стране, међу романским Швајцарцима, било је и поборника Централних сила. Тако је Жорж Вагнијер (*Georges Wagnières*)⁶¹, директор *Женевској журналу* (*Journal de Genève*) говорио да национално питање у Аустро-Угарској не постоји, зато што се већина „Словена“ из монархије у рату борила у редовима Аустро-Угарске и показала оданост династији Хабзбурга.

У децембру 1916, швајцарска штампа је остала подељена по лингвистичким границама по питању новог немачког мировног предлога. Франкофони швајцарски листови су се приклонили ставу Француске да се ради о немачко-аустроугарском маневру да се придобију симпатије неутралних земаља, посебно Сједињених Америчких Држава⁶². Убрзо потом, у јануару 1917, уследила је мировна иницијатива америчког председника Вудроа Вилсона названа „мир без победника“ по његовом говору изреченом у конгресу⁶³. У том унутрашње политичком и спољнополитичком контексту Швајцарске, изашла је Кинеова књига уперена против било каквог сепаратног мира Антанте и њених савезника са Аустро-Угарском монархијом⁶⁴.

⁵⁹ «La paix allemande et la paix des Alliés», *La Tribune de Genève*, 28 novembre 1916, p. 4.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ «La Suisse pendant la guerre», *Journal et feuille d'avis du Valais*, Sion, 12 décembre 1916, p. 4.

⁶² «Une fière réponse de M. Briand. La note allemande est une manoeuvre pour troubler les consciences!», *L'Impartial*, Chaux-de-Fonds, 14 décembre 1916, p. 5.

⁶³ Esther Caukin Brunauer, «The Peace Proposals of December 1916 – January 1917», *The Journal of Modern History*, vol. 4, no. 4 (December 1932), pp. 544-571.

⁶⁴ Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату*, Београд, Стубови културе, 2004, 603 с.

Кинеово конституисање „југословенског“ идентитета: замишљање нације и државе

Виктор Кине је, на себи својствен начин, не без цинизма и произвољности, навео разлоге због којих је писао своју књигу која је објављена у јануару 1917. године: „Тако аустроугарска влада, из човекољубља, у овом тренутку нуди мир, настављајући унутар земље прави рат за истребљење југословенских поданика“⁶⁵. У предговору књиге, поредећи Швајцарску и Србију, сугерисао је швајцарском јавном мњењу и српској влади да не прихвата иницијативу „мира без победника“ успостављајући лако схватљиве историјске аналогије и користећи поједностављени медицински речник у прилог „југословенске“ идеологије: „Између две државе заиста има доста сличности, али док је Швајцарска окончала свој територијални развој слободном сагласношћу својих кантона, Србија, која никад није захтевала то начело слободног располагања народа самим собом⁶⁶, остаје као ампутирани уд од југословенског тела, немоћна да у потпуности оствари своју националну судбину“⁶⁷. У закључку књиге, Кине је дао тумачење да швајцарска влада, заузимајући неутрални став у рату, није оличавала „душу и савест“ швајцарског народа, а себи је дао у задатак да тумачи глас „душе“ народа, без обзира на демократске процедуре на основу којих је одлука о неутралности донета: „Швајцарску душу је дубоко дирнуло свако сазнање о делима која се косе са људским правима, међународним правом и слободом малих народа“⁶⁸. Како је Кине дошао до овакве политичко-пропагандне конструкције? Како је од швајцарско-српских, дошао до швајцарско-„југословенских“ историјских аналогија?

⁶⁵ Видети страну 210. у овој књизи.

⁶⁶ Начело „права народа да располаже самим собом“, постало је 1918. године, основно начело политике америчког председника Вудроу Вилсона.

⁶⁷ Виктор Кине, „Они о чијем се мучеништву не зна“, Прометеј, Нови Сад 2022, стр. 29.

⁶⁸ Исто, стр. 178.